

„Iskolai könyvtárak megújuló szerepkörben”

A Soros Alapítvány könyvtárfejlesztő pályázata (1996-1998)

Dán Krisztina

A fejlesztési program előzményei és mozgatórugói

Az informatikai fejlesztést szolgáló közoktatási részprogram keretei között 1995-ben vetette fel a Soros Alapítvány szakkuratóriuma az iskolai könyvtárak korszerűsítésének pályázati úton való támogatását. A kezdeményezés alapja az volt, hogy az iskolán belül a könyvtár az a hagyományos információ- (hordozó)k rendszerezésére, tárolására és szolgáltatására hivatott, térben és időben nyitott szellemi műhely, ahol tanuló, tanár szabadon és gyorsan hozzáférhet a számára szükséges forrásokhoz. Ezzel széles lehetőséget kínál használóinak az önálló információszerzésre, a tudáselsajátítás forrásokra alapozott, hatékony munkaformáira. Követlen, szabad légköre miatt egyúttal az iskola „találkozóhelye”, ahol a diákok egymás között és tanáraikkal, oldott, partneri kapcsolatot alakíthatnak ki. A könyv-

tár, mint a közösségi élet központja alkalmas arra is, hogy az ott megfordulók kicseréljék gondolataikat, információikat, megbeszéljék problémáikat, gondjaikat.

A fenti, lényegi jellemzők következtében a könyvtárba kerülő források, korszerű informatikai eszközök egy működő- és szolgáltatóképes rendszerbe épülve hatékonyabban hasznosulhatnak, mint az iskola egyéb tereiben. A kötetlen hozzáférhetőségen túl, a hagyományos forrásokkal összehangolt alkalmazásokkal valóság-hű problémahelyzetekben, értelmes funkciót kaphatnak az új eszközök.

A szakkuratórium szándékai szerencsésen találkoztak a könyvtárostánárok szakmai szervezetének korszerűsítési elképzeléseivel.

Akkoriban már látható volt, hogy a Nemzeti Alaptantervben (NAT-ban) kirajzolódó könyvtár – informatikai koncepció csupán egy korszerű iskolai könyvtár szakmai-technikai körülményei, feltételei

között valósítható meg. Ilyen módon az iskolai könyvtárügy felelős képviselői is egyre hangsúlyosabban érveltek a hagyományos könyvtári modell gyökeres átalakulásának szükségessége mellett. Ehhez képest a 90-es évek közepéig az iskolai könyvtárak számítógépesítésére csak szórványosan kerülhetett sor. Pontos adataink ugyan nincsenek, de egy-két mintavétel alapján arra lehet következtetni, hogy hozzávetőleg 300-400 intézmény könyvtárában működhetett számítógép és szoftver. Tapasztalataink szerint ezeken a helyeken is általában maradékul alapján került sor az elektronizációra. A másutt alkalmatlannak minősített, kis háttértárolóval rendelkező, lassú gépeket kapta többnyire a könyvtár, holott a helyi adatbázis megteremtése érdekében éppen az ellenkező logikának kellett volna érvényesülnie. Bár ezekben az években már létezett kis- és közép nagyságú könyvtárak részére kifejlesztett integrált könyvtári rendszer, az iskolák gyakran a könnyebb ellenállás felé hajlottak, és olcsó, de szakmai szempontból gyenge minőségű programokat vásároltak meg. (Általában a korszerűbb szoftver beszerzése után derült ki, hogy a felvitt adatállomány konvertálása megoldhatatlan.). Keves olyan könyvtár létezett, ahol a korszerű hardver- és szoftver-feltételeket egyidejűleg teremtették meg. De ezeken a helyeken is többségében egyfelhasználós gépeket működtettek, amelyek elsősorban a könyvtári munkafolyamatok megkönnyítését szolgálták. Ahol a helyi hálózatok kiépítésére vállalkoztak, rendszerint még csak szóba se került a könyvtár hálózatba kötése. A könyvtári fejlesztés az iskolák számítógépes ellátásához képest is igen komoly lépéshátrányban volt. Úgy tűnik, hogy az anyagi eszközök elégtelenségén kívül a könyvtári fejlesztést szemléleti tényezők is gátolták. Sok esetben az intézményvezetők, fenntartók könyvtárról alkotott hagyományos elképzelései is akadályozták a korszerű forrásközpontok kialakítását. A 90-es évek első felében tehát szórványosan és lassan megindult az iskolai könyvtárak elektronizáció-

ja, de hiányzott a folyamatok szakértői támogatása, összefogása, sokszor a szándékokhoz szükséges anyagi feltételek sem voltak elegendőek. A fejlesztés csekély mértéke következtében nem halmozódott fel kellő tapasztalat az iskolai könyvtár számítógépesítéséből származó gyakorlati előnyök bemutatásához.

Ilyen körülmények között a NAT korszerű könyvtárhasználatra vonatkozó követelményei meglehetősen illuzórikusnak tűnhettek, noha az kétségtelen volt már a tantervi program kidolgozásának idejében, hogy a könyvtári technológia felgyorsult fejlődéséhez kell igazodnia a jövő könyvtárhasználóját felkészítő iskolai könyvtárnak.

Ennek tudatában a Könyvtárostánárok Egyesülete egyre határozottabban sürgette a könyvtári modernizáció állami és fenntartói támogatását. Közben a Soros Alapítvány Szakkuratóriuma elhatározta az iskolai könyvtárak informatikai fejlesztésének kiemelt támogatását.

A két szándék egymást erősíthette meg tehát, amikor szakkuratórium felkérésére a Könyvtárostánárok Egyesülete javaslatokat dolgozott ki az iskolai könyvtárak informatikai fejlesztését szolgáló pályázatokhoz.

E cikk íróját, mint a szakmai szervezet vezetőségi tagját kérték fel 1996 elején a kuratóriumban való részvételre.

Ilyen előzményekkel és célokkal indult el 1996-ban a Soros Alapítvány iskolai könyvtárak hardver és szoftver állományának fejlesztését célzó pályázati futama.

A program első szakasza: 1996. Pályázat az iskolai könyvtárak hardver és szoftver állományának fejlesztésére

Az első évben a pályázati kiírást – a meglehetősen szigorú feltételek ellenére – az iskolák várakozáson

felüli érdeklődéssel fogadták. 930 intézmény adott be többségében színvonalas, értékelhető könyvtári számítógépesítési programot. A résztvevő iskolai könyvtáraknak rendelkezniük kellett az alapvető működési feltételekkel (főfoglalkozású, megfelelő képesítéssel rendelkező könyvtárostánár, 50 m²-nél nagyobb önálló rendeltetésű helyiség, 10 000 egységénél nagyobb állomány és 100 000 forintnál magasabb évi beszerzési keret). Köztudottan az iskolai könyvtárak kisebb hányada (hozzávetőleg 30%-a) felel meg ezeknek a feltételeknek. E szigorúnak látszó megkötésekre azért volt szükség, mert a színvonalas informatikai eszközök, korszerű könyvtári technológia feltehetően ott hasznosulhat kellő hatékonysággal, ahol legalább a működés elemi feltételei adottak, ahol élni tudnak az elektronizáció, telekommunikáció eredményeivel, határozott elképzelésekkel rendelkeznek az eszközök pedagógiai felhasználásával kapcsolatban.

Az intézmények érdeklődésére jellemzőek a következő adatok: a közel négyezer közoktatási intézményből a tárgyévben kb. 1300 rendelkezett főfoglalkozású könyvtárossal. Közülük 915 iskola vállalkozott arra, hogy pályázatában szakmai és pedagógiai érvekkel hitelt érdemlően bizonyítsa a korszerű informatikai eszközök könyvtári hasznosulását. A program megvalósításához átgondolták saját helyi erőforrásaikat, sőt ezzel összefüggésben a könyvtár egyéb működési feltételeinek javítása is sok esetben szóba került.

Összességében megállapítható, hogy a pályázat komoly szellemi és anyagi erőforrásokat hozott mozgásba. Önmagában az is eredménynek tekinthető, hogy a felhívás hatására az iskolavezetés átgondolta a könyvtár korszerűsítésének lehetőségeit.

A pályázatok elbírálásának alapja a kifejtett program szakszerűségének, az önerős fejlesztés mértékének, a könyvtár nyitottságának, belső és külső kapcsolatteremtő képességének, a könyvtárhoz kötődő tanulói öntevékenység értékelése, mérlegelése volt.

Az iskolák könyvtárak számítógépesítésétől általában a könyvtár-szakmai munkafolyamatok egyszerűbb, gyorsabb elvégzését, a dokumentumok differenciáltabb és gyorsabb visszakereshetőségét, a tájékozódási források, lehetőségeinek kibővítését várták. Pedagógiai szempontból a korszerű eszközöket, információhordozókat, tájékozódási technikákat a tanulók könyvtárhasználati képzéséhez kívánták felhasználni.

Az iskolák többsége (közel 700 intézmény) első számítógépre pályázott. Ebből adódott, hogy a könyvtári fejlesztés főként a könyvtárostánár munkájának segítését eredményezhette, és csak másodsorban, közvetve szolgálhatta a tanulók könyvtári célú géphasználatát. A multimédiák közvetlen megismerésére, az Internet használatára, az adatbázisokban való keresésre inkább bemutatás, mint gyakorlati alkalmazás formájában kerülhetett sor. Az egyetlen könyvtári számítógép használatának korlátai miatt terjedt el a szakmai körökben gyakran hallott szlogen, miszerint az iskolai könyvtárban „egy számítógép nem számítógép”. Ennek köszönhetően – értesüléseink szerint – több helyen tovább bővítették az alapítványi adományt második, harmadik felhasználói géppel, hogy a tanulók számára a könyvtárban is lehetővé tegyék a rendszeres gyakorlati tapasztalatszerzést.

Ezek a pályázatok még többnyire a számítógép lokális használatára helyezték a fő hangsúlyokat, a könyvtár hálózati kapcsolatainak formáival, az ebből adódó tényleges, gyakorlati kérdésekkel nem igen foglalkoztak. Inkább csak az általánosság szintjén fogalmazták meg az Internet hozzáférhetőségével kapcsolatos elképzeléseiket is. Talán az ebből adódó bizonytalansággal vagy a világhálózat használatának költségeitől való félelemmel magyarázható, hogy a pályázók egy része nem kérte az Internet kapcsolatot. Hozzá kell tennünk, hogy 1996-ban még kevés iskola, iskolai könyvtár pedig csak elvétve rendelkezett tapasztalatokkal ezen a téren.

A program első szakaszában a 930 pályázó közül 169 kapott korszerű, információs eszközöket (1 db multimédia számítógépet, lézerprintert, SZIRÉN könyvtárkezelő programot adatbázisokkal, Win '95, Office '95 szoftvert és egy multimédia szoftvercsomagot) könyvtára számára. A pályázat abban segítette az iskolai könyvtárakat, hogy megismerkedjenek a számítógép könyvtári hasznosításával, tapasztalatokat szerezzenek a hálózatba kapcsolódás szakmai, informatikai, pedagógiai előnyeivel, a könyvtár kapcsolatépítésének szerteágazó lehetőségeivel. A következő szakaszok mutatták meg, hogy ezen a területen milyen jelentős változásokat indított meg a könyvtári pályázat.

A program második szakasza: 1997.

Az első pályázat meghívásos folytatása

1997-ben könyvtári területen nem írt ki újabb pályázatot a kuratórium, az előző körből kiesett kb. 350 pályázóhoz fordult meghívással, hogy újabb elképzeléseikről, szakmai fejleményeiről számot adva ismét vállalják a megmértetést. Ezen kívül mellékelniük kellett a könyvtár meglévő vagy tervezett honlapját. A felkérésre 311 meghívásos pályázat érkezett. A kuratórium ezek közül választotta ki azt *a 133 intézményt, akik ugyanolyan összetételű adományban részesültek, mint a korábbi nyertesek.*

A pályázati értékelés szempontjai továbbra is az adomány hasznosításáról szóló szakmai elképzelések (újráfogalmazott vagy megerősített formában), a könyvtár nyitottságának (a belső és külső környezettel való kapcsolatteremtésben), illetve az önerős fejlesztésének mértéke voltak.

A pályázati kérdőív kiegészült ezúttal egy aktuális kérdéssel, amely a könyvtár szerepét tudakolta a helyi tantervek kidolgozásában. A pályázati értéke-

lések során ez a rovat betekintést nyújtott a NAT könyvtárpedagógiai követelményeinek helyi megtervezésébe, egyúttal a könyvtár pedagógiai információs szerepét is minősítette.

Másik említésre méltó tapasztalatunk a pályázatok kísérőanyagaként kért és elküldött könyvtári nyitóoldalak tartalmi és formai igényessége volt. Sok helyen az iskola honlapját egészítették ki a könyvtárra vonatkozó bemutatkozással, másutt Internet kapcsolat hiányában csak tervezet formájában készült el az ismertetés. Ez a követelmény ismét az iskolai könyvtárra – mint az intézmény fontos egységére – irányította a figyelmet, amelynek a nyitóoldalon is meg kell jelennie. *Másrészről a feladat vállalása ismét közös gondolkodást, együttműködési lehetőséget jelentett az informatikát oktató pedagógusok és a könyvtárostanárok között.* Egyébként az egész pályázati futam alatt megfigyelhető volt a két szakterületen dolgozók közös munkálkodása, a kölcsönösség és az egymásra utaltság felismerése. Talán ennek eredményeként jelent meg a második szakasz fejlesztési elgondolásai között egyre gyakrabban az iskolai könyvtár helyi hálózatba kapcsolásának közös szándéka is.

Az önerős fejlesztésekkel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy az első szakaszban jelzett vállalkások a második körben benyújtott pályázatok jelentős hányadában megvalósított eredményekké váltak. Számos helyen a könyvtár tereinek növeléséről, a berendezés felújításáról (fényképekkel mellékelve), korszerű hardver feltételekről, a helyi hálózat terveiről (tervrajzokkal mellékelve) vagy éppen a könyvtár személyi feltételeinek bővítéséről számoltak be a meghívásos pályázatok.

Soros Informatikai Konferencia (Balatonfüred, 1998. május 28-30.)

Rendkívül fontos eseménynek tekinthető a hároméves pályázati futam történetében. A háromnapos

szakmai konferencia egyik kiemelt szakmai területként kapott helyet az iskolai könyvtári pályázat tapasztalatainak összegezése. A nyertes pályázók beszámolóí felértek egy módszertani továbbképzéssel. A színvonalas prezentációkkal kísért előadások hiteles bizonyítékát adták a pályázat eredményeinek. Érdemes lenne egy kiadvány formájában megjelentetni a konferencia anyagát, hogy közkinccsé válhassanak az iskolák tapasztalatai mindazok számára, akik most tervezik könyvtáruk korszerűsítését, illetve bizonyító érveléssel szolgáljanak egy átfogó könyvtár-informatikai program kidolgozásához a közoktatás területén, és a megvalósításukhoz szükséges állami és fenntartói finansziális támogatások odaítéléséhez.

A program utolsó szakasza: 1998. Iskolai könyvtárak megújuló szerepkörben

Az utolsó fordulóban újabb aktuális értékelési elemet vont be a kuratórium a korábbiakból ismerős követelmények és informatikai-pedagógiai szempontok mellett. A tartalmi elbírálás középpontjában ezúttal az 1998-ban bevezetett helyi pedagógiai programok könyvtárhasználati tervei álltak, amelyeket tantervi részletekkel kellett az intézményeknek hitelt érdemlően bizonyítani a támogatás elnyerése érdekében. Ezen kívül kiemelt helyet kapott az értékelések során a számítástechnika könyvtári alkalmazásával, az elektronizációval megvalósítható könyvtár-informatikai tervek, elképzelések kifejtése.

A pályázati felhívásra közel 600 intézmény jelentkezett. Az újabb érdeklődésre való tekintettel ismét szigorú szűréssel kellett szűkíteni az esélyesek körét: a hasonló színvonalú pályázók közül főként az első gépre jelentkezőket részesítette a kuratóri-

um előnyben. A 100 000 Ft-nál kevesebb összegű beszerzési keret, illetve a 10 000 egységnél kisebb állomány esetén csak rendkívüli esetekben (új intézmény, eredeti program, halmozottan hátrányos település) született pozitív döntés. Egyértelműen kizáró oknak minősült a helyi könyvtárpedagógiai program hiánya.

Az értékelési szempontok együttes figyelembevételével végül 180 pályázat nyerte el a fejlesztéshez szükséges informatikai eszközöket, együttesen 80 millió forint értékben.

Az 1998-as pályázat hozadékai (egybevetve a korábbi tapasztalatokkal)

☞ A NAT követelményeinek hatására a helyi pedagógiai programba és a tantervekbe általában rendszerszerűen épültek be a könyvtárhasználatra nevelés céljai, követelményei, tartalmi, tevékenységei, korszerű, számítástechnikán alapuló eszközei.

☞ Az informatika oktatás tantervszerű bevezetése következtében (és a SULINET program támogatásával) sok helyen bővítették a számítógép parkot, néhol multimédiatermet, számítástechnikai labort rendeztek be. Erőteljesen megindult a helyi számítógépes hálózat kiépítése. A jelentkező iskolák többségében az Internet már hozzáférhető volt. Jelentős mértékben megnövekedett a számítógép használatában járatos pedagógusok aránya.

☞ A SULINET keretében kapott CD-állomány többségében könyvtári kezelésbe került. Hasonló eredménnyel járt az MKM Orfeusz programja. Részben ennek köszönhetően a könyvtárakban megnövekedett az audiovizuális dokumentumok mellett a számítógéppel olvasható ismerethordozók mennyisége. A 600 könyvtár közül közel két és félszáz pályázó jelezte e dokumentu-

mok meglétét. Két éve még elvéve találtunk erre példát.

- ☉ A szoftverektől eltérően, – sajnálatos módon – a SULINET program nem foglalkozott a könyvtárak hardver fejlesztésével.

Ennek ellenére helyi erőből a pályázó intézmények közel felében oldották meg a könyvtári gép beszerzését (igaz, hogy Pentium-gépek csak 46 könyvtárba kerültek). Több iskola második, harmadik gépét szerette volna pályázati úton megszerezni. Volt ahol a pályázati adomány elnyerése esetén önerős fejlesztésként vállalták az újabb gép(ek) megvételét, és ezek hálózatba kapcsolását (a megfelelő szoftver verzió beszerzésével együtt).

E törekvések főként azzal magyarázhatók, hogy a könyvtáros munkájának gépesítése mellett egyre fontosabbá vált a tanulók géphasználata, az önálló információkeresés feltételeinek megteremtése a könyvtárakban.

Az előző évi pályázatokhoz képest a helyi fejlesztési vállalatok között jelentősen megnőtt azoknak az intézményeknek a száma, ahol megtervezték a könyvtár helyi hálózatba szervezését. A tervezők célja ezzel az volt, hogy a könyvtári adatbázisok a helyi hálózat szerveréről elérhetőek legyenek az iskola különböző pontjairól is. Egyúttal a könyvtári adatbázisokban való keresés technikáját egész tanulócsoporthoz sajtáthatnák el a számítógépterem munkagépein. A szakmai és műszaki szempontból megalapozott tervrajzok valós szándékokról tanúskodnak. A végeredmény szempontjából pedig közömbös, hogy mindezt általában a pályázat jellege motíválta.

Több pályázat is foglalkozott az intraneten tárolható, ún. Internet tükrözésekkel, amelyeket a belső keletkezésű anyagokkal (pályamunkák, évkönyvek, tankönyvek, tanítási órán kívüli foglalkozások, programok anyagaival), valamint a fenti könyvtári

adatbázisokkal együtt a belső hálózat szerveréről vehetnének igénybe az iskola különböző felhasználási helyeiről. Az iskola munkájához szükséges és releváns, valamint könnyen előhívható tartalmak között egyre több tervezetben kaptak helyet a könyvtári információk mint a napi tájékozódás nélkülözhetetlen forrásai.

Általában a pályázati futam utolsó szakaszára jellemző, hogy a korábbiakhoz képest megnövekedett a helyi fejlesztési elképzelésekben, szándékokban a települési, illetve a világméretű hálózathoz való kapcsolódás, hozzáférés jelentősége. Világossá és egyre fontosabbá váltak azok a szakmai előnyök, amelyeket az eddig elszigetelt vagy egymástól függetlenül számítógépesített könyvtárak számára jelenthettek a hálózaton keresztül elérhető és letölthető információk. Egyúttal felismerték a pályázók az összeköttetés szerepét az információ- és dokumentumcserében, a szakmai kapcsolatteremtésben. Tudatossá vált, hogy a tájékoztató források nagymértékű kibővítésével hatékonyabb szolgáltatásokat tud nyújtani az iskolai könyvtár a pedagógusoknak, tanulóknak. Egyúttal elősegítheti a kiterjedt információs bázisokon való önálló eligazodás elsa-játítását.

Az elektronikus könyvtári együttműködés egy sajátos formája az azonos szakterülethez tartozó szakirányú intézmények (főiskola + szakközépiskolák) könyvtárainak hálózatba kapcsolásának tervezete, melyet csoportpályázatként adtak be az érintett intézmények. Külön csoportot képezett az ún. kisvárosi modell, melynek keretében az adatátvitelre alkalmas települési kábelhálózat kiépítésével az adott lakóhelyen működő közgyűjteményeket (könyvtár, levéltár, múzeum, iskolai könyvtár stb.) kívánták összekötni. Az ilyen jellegű könyvtári együttműködés lehetőséget ad a gyűjtőköri együttműködésen alapuló forrásmegosztásra és forráshasznosításra. A könyvtári hálózat bármely pontján hozzáférhetővé válik a város intézményeinek teljes dokumentumbázisa.

A teljes pályázati ciklus szakmai hozadékai

- ☞ A tervezetekből kirajzolódó könyvtárkép lényegileg megfelel a korszerű iskolai könyvtári modell ismérveinek. A számítógépesítést segítő pályázat lehetőséget adott arra, hogy az iskolák át gondolják saját könyvtáruk helyzetét, és felismerjék a korszerűsítés szükségességét. Föltételezhetően a pályázatot készítő iskolavezetők, nevelőtestület képviselői számára tudatossá vált, hogy a hagyományos könyvtárból olyan tanulási forrásközpontot kell kialakítani, amely a különböző információ rögzítési, átviteli és kereső technikákat ötvözi, és széles lehetőséget kínál pedagógusnak és tanulónak a tanításhoz, tanuláshoz, szükséges ismeretek megszerzésére. Ez az újfajta tanulási környezet alkalmas arra, hogy a tanulók tervezetten elsajátítsák az önálló tájékozódás, a szellemi munka technikáját.
- ☞ A pályázati anyagokban egyre teljesebben fogalmazódnak meg a számítástechnikával korszerűsített, az újszerű információs források befogadására, használatára alkalmas iskolai könyvtárak pedagógiai lehetőségei. A könyvtári állományban megtalálható hagyományos és újszerű források együttes jelenlétével lehetőség nyílik összehangolt felhasználásukra. Kifejezésre jutott, hogy a problémahelyzetek megoldásában nem a dokumentum formai megjelenése, újszerűsége az elsődleges, hanem az ismeretszerzésben betöltött helye határozza meg tényleges informatív értékét.
- ☞ Az is nyilvánvalóvá vált, hogy a könyvtári informatika esetében (s ez vonatkozik az informatikára is) nem elsősorban egy tantárgyasult ismeretanyag elsajátításáról van szó, hanem arról, hogy a megtanultaknak valamennyi tantárgyat átfogó, sőt a tanítási órán is túlmutató szemlélet, tevékenységgé, módszerré kell válniuk. A korszerű információszerző technikák, módszerek

gyakori, eszközi használata nemcsak a tanulók értelmi, érzelmi fejlődését, kommunikációs és tanulási képességének fejlesztését szolgálja, hanem elősegíti szociális kompetenciájuk, együttműködési készségük fokozatos kibontakozását is. A diákok könyvtárhoz kapcsolódó öntevékenységen belül igen gyakran találkoztunk a pályázatokban olyan megnyilatkozásokkal, mint például „a tanulók segítik kisebb társaikat” a könyvtárban való eligazodásban vagy általános művelődési központ könyvtári pályázatában „a tanulók rendszeresen könyveket visznek idős, helyhez kötött, beteg embereknek”.

- ☞ A könyvtárostanár és az informatika egyéb területein munkálkodók (rendszergazda, számítógépes informatikát oktatók, oktatástechnikus) együttműködésére is ösztönző hatással volt a pályázati feltételek teljesítése.
- ☞ Önmagában az is jelentős eredménynek tekinthető, hogy közel másfélezer intézményben átgondolták és megfogalmazták a könyvtár helyét az iskola információs rendszerében, elkészítettek számítógépesítésének technikai és pedagógiai tervét.
- ☞ Sokszor ennél is többről volt szó, hiszen az önerős fejlesztések körében, illetve sikeres pályázat esetében a könyvtár helyzetének javításához más típusú elkötelezettségek is születtek (pl. a könyvtár alapterületnek növelése, a személyi feltételek javítása, új berendezés beszerzése, a multimédia CD-állomány választékának bővítése, iskolatörténeti anyagok számítógépre vitele stb.)

A pályázati támogatás hatása a szemléletformálásra és a finanszírozásra

A pályázati futam tapasztalataiból egyértelműen látható, hogy a Soros Alapítvány az iskolai könyvtá-

rak számítógépes fejlesztésével egy gyengén finanszírozott, de hatásában nagy lehetőségű informatikai terület teljesítőképességét, a közoktatási intézményekben betöltött sokoldalú szerepét bizonyította be. Azzal, hogy a kuratórium a pályázati részvételt az alapvető működési feltételek meglétéhez kötötte, egyszersmind megerősítette az iskolai könyvtárak általános körű fejlesztésének szükségességét, felhívta a figyelmet a terület finanszírozási gondjaira. Még a pályázaton indulók egy része sem felelt meg a minimum követelményeknek, a hiányosságok miatt többen csak második, harmadik körben értek el eredményeket azáltal, hogy közben javítottak könyvtáruk állapotán.

A pályázattal is bebizonyosodott, hogy a NAT, illetve a helyi tantervekben megfogalmazódott könyvtári kötelezettségek, feladatok vállalása az iskolák nagyobb hányadában nem áll arányban a rendelkezésre álló körülményekkel.

Fokozottan vonatkozott és vonatkozik ez a megállapítás a szakmai feladatok ellátásához szükséges hardver és szoftver feltételekre. A pályázat kezdetén kb. 200–300 könyvtár rendelkezett ezekkel az eszközökkel. A számítógépesítés kezdeti stádiumában adta meg a felgyorsított fejlesztés lehetőségét az Alapítvány. A szakkuratórium ezzel a pályázati futammal azt szerette volna elérni, hogy közösen a minisztériummal és az önkormányzatokkal egy nagyszabású iskolai könyvtári programra tereblyesedjen ez a kezdeményezés. Jó lehetőség lett volna erre a Sulinet programja, de a számítógépes informatika „lobby”-ja erősebbnek bizonyult: ezekből a támogatásokból a könyvtárak alig profitáltak. A pályázat hatására ugyan megindult némi helyi mozgás: főként az 1998-as kiegészítő támogatásból finanszírozták a könyvtári számítógépesítést azokban az iskolákban, ahol a számítástechnika oktatása már megfelelő feltételekkel rendelkezett. Bár pontos számszerű adataink erről nincsenek, tapasztalataink alapján ennek mértéke a tapasztaltak alapján nem lehet számottevő. Ehhez hozzá kell ten-

nünk, hogy az idei kvóta mértéke csökkent, egyúttal féltő, hogy a felhasználási célok kibővítésével tovább csökken a könyvtári fejlesztés esélye.

A pályázat tehát nem eredményezett látványos elmozdulást az állami–önkormányzati finanszírozásban, szemléleti szempontból azonban jelentősek a hozadécai. Fontos, hogy az informatikai képzés tágabb értelmezése következtében maguk a számítógépes informatikát oktatók is készek az együttműködésre, mert a tapasztalatokból jól kivethetően a könyvtár adja a legtágabb, életszerű felhasználás lehetőségeit. Fokozatosan beépül a pedagógusi közgondolkodásba a korszerűsítésből származó, napi pedagógiai munkát segítő közvetlen haszon. A tapasztalatok alapján pedig részleteiben is meghatározhatók a könyvtári elektronizáció hardver, szoftver szükségletei, a hálózati hozzáférés előnyei.

Hogyan tovább? Javaslatok az eredmények továbbfejlesztésére

☉ A további fejlesztések érdekében érdemes lenne kidolgozni egy átfogó iskolai könyvtári elektronizációs programot a NAT követelményeihez igazodó könyvtári informatikai feladatok és szolgáltatások pontos meghatározásával. Majd ezek szükségleteihez kellene méretezni a kívánatos hardver és szoftver ellátottságot. Célszerű lenne a hálózatba kapcsolt iskolák számára egységes integrált könyvtári rendszert biztosítani, valamint meghatározni azoknak az adatbázisoknak, oktatást támogató programoknak és multimédiás szoftvereknek a körét, amelyeket valamennyi iskola megpályázhatna, ha megfelel az alapvető működési, szolgáltatási feltételeknek. Ezekhez a szoftverekhez az iskolák hálózaton keresztül vagy CD formájában ingyenesen és folyamato-

san juthatnának hozzá. Az esélyteremtés egyik nélkülözhetetlen feltételét jelenthetné ez a könyvtári fejlesztés, ha komolyan vesszük a tanulóknak és a nevelőtestületnek a Közoktatási Törvényben megfogalmazott információhoz való jogát. Az intézményekben kifejlesztett, helyi számítógépes hálózatokba a könyvtár bekapcsolását szakmai követelményként kellene deklarálni. A könyvtári számítógépesítés paramétereinek kidolgozására mielőbb szakmai teameket (könyvtárostanárok, könyvtári informatikusok és informatikai szakemberek részvételével) kellene pályáztatni.

- ☉ A javuló technikai feltételekkel párhuzamosan a könyvtárostanárok informatikai továbbképzésével kellene megteremteni a használathoz szükséges kompetenciákat. Ebben az esetben nemcsak a technikai alapképzésről van szó, hanem emelt szintű könyvtár-informatikai ismeretekkel és alkalmazásokkal kellene megismerkedniük az érdekelteknek. Jó lehetőségnek bizonyult ehhez – többek között – az Informatika-Számítástechnika Tanárok Egyesülete (ISZE) tanfolyami kínálata. De kifejezetten könyvtár-informatikai jellegű felkészítést az erre szakosodott továbbképzési programok jelenthetnének. Ilyen típusú képzést nyújthatnának a felsőoktatási intézmények könyvtár-informatikai programjai (Budapest, Debrecen), és a pedagógiai intézetekben meginduló, továbbképző tanfolyamok. Például ilyen jellegű tematikát hirdetett meg a következő tanévre a Fővárosi Pedagógiai Intézet „Emelt szintű számítógép-használat az iskolai könyvtárban” című tanfolyami programjában.
- ☉ A Soros Alapítvány májusi konferenciájának sikere megmutatta, hogy a szakterület mennyire igényli a korszerű információs eszközök és technikák használatában szerzett tapasztalatok megismerését. Az erre az alkalomra készült előadá-

sok, írásban is gondosan rögzített anyagok szakmai módszertani segédletként is megállnák helyüket. Külön erre az eseményre vettek videóra egy könyvtárra épülő, digitális órát, amely a Soros Alapítvány adományának igen változatos felhasználási lehetőségeit mutatta be a tanulók alkotó részvételével. Aki csak ennyit látott az eljuttatott korszerű eszközök hasznosításából, meggyőződhetett a nyertes iskolák szakavatott foga-dókészségéről. (Az órát a budapesti Kossuth Lajos Közgazdasági Szakközépiskola könyvtárban vették fel).

- ☉ E területen különösen azoknak az iskoláknak az alkotó részvételére lehetne számítani, akik pályázati támogatásból színvonalas eszközellátásban részesültek. Érdemes lenne a jövőben további országos (esetleg regionális) konferenciákra is gondolni a szakmai szervezetek, pedagógiai szolgáltató intézmények, felsőoktatási intézmények közreműködésére számítva.
- ☉ A könyvtári informatika pedagógiai-módszertani hasznosulását segítő kiadványok, számítógéppel vagy egyéb módon használható szoftverek, videók, oktatócsomagok elkészítését, kiadását érdemes lenne pályázati úton is ösztönözni a további alkalmazók, a könyvtárostanárok képzésének, továbbképzésének hatékony támogatása érdekében. Másrészt a tanulók könyvtárhasználatra épülő problémamegoldásának interaktív elsajátítását, az életszerű tájékozódási helyzeteket reprodukáló programok megfelelő kínálatára lenne szükség.

A fentiekben javasolt fejlesztő-képző feladatokhoz, az ehhez szükséges feltételek megteremtéséhez, a szellemi erőfeszítések honorálásához szükségesnek látom a pályázati lehetőségek mellett az állami, fenntartói finanszírozás erősödő, meghatározó jelenlétét.